

Journalism of Anatoly Kralytskyi on the pages of Galician publications (the second half of the 19th century)

UDC: 821.161.2-92 Кралицький:070(477.8)

DOI: <https://doi.org/10.15421/172469>

Svitlyk Nelia

Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-6377-5813>, nelja.svitlyk@uzhnu.edu.ua

State University «Uzhhorod National University» (Uzhgorod, Ukraine)

Abstract

This studio is devoted to the analysis of the journalistic heritage of the Transcarpathian ethnographer, writer, abbot of the Mukachevo Basilian Monastery Anatoly Kralytskyi. The article examines the scientist's publications on the pages of Galician periodicals. The urgency of the research problem is determined by the need for a comprehensive study of the creativity of key historical figures, in this case the Transcarpathian scientist.

The purpose of the studio is to analyze the journalistic heritage of A. Kralytskyi on the pages of Galician publications, and on its basis to study the scientific heritage of the scientist, to characterize his views and role for cultural cooperation between Transcarpathia and Galicia and national awareness. The following research methods were used in the preparation of the article - biographical method, methods of critical analysis of sources, historical-comparative and historical-genetic methods.

The results. The article deals with the journalism of A. Kralytskyi on the pages of the Galician publications "Scientific collection of the Galician-Russian Motherland", "Slovo", "Halychanyn". The source value of these publications, historical value and importance for the formation of common historical memory are outlined. Attention is drawn to the theses of A. Kralytskyi about the ethnic kinship of Transcarpathian Ukrainians with Ukrainians on the other side of the Carpathians. The studio also used the epistolary legacy of A. Kralytskyi to Ya. Holovatskyi and B. Didytskyi, who were editors of publications where the Transcarpathian scientist was published.

Conclusions. On the basis of the processed materials, we came to the conclusion that the journalism of A. Kralytskyi on the pages of Galician publications is not only an important source for understanding his creative heritage, but also an important segment for a more detailed coverage of the situation of Ukrainians in the era of national revival and cultural cooperation between the elite of Ukrainian society of that time.

Keywords: article, magazine, press, identity, historical memory, ethnography, scientific contacts

Публіцистика Анатолія Кралицького на сторінках галицьких видань (др. пол. XIX ст.)

Світлик Неля

Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» (Ужгород, Україна)

Анотація

Дана студія присвячена аналізу публіцистичної спадщини закарпатського етнографа, письменника, ігумена Мукачівського василіанського монастиря Анатолія Кралицького. В статті розглядаються публікації вченого на сторінках галицької періодики другої половини XIX ст.

Актуальність проблеми дослідження визначається необхідністю всебічного вивчення спадщини ключових історичних постатей, в даному випадку закарпатського вченого.

Мета статті – проаналізувати публіцистичну спадщину А. Кралицького на сторінках галицьких видань, і на її основі вивчити науковий доробок вченого, охарактеризувати його погляди та роль для культурної співпраці між Закарпаттям та Галичиною та процесу національного усвідомлення. При підготовці статті використано наступні методи дослідження – метод біографістики, методи критичного аналізу джерел, історико-порівняльний та історико-генетичний методи.

Результати. В статті опрацьовано публіцистику А. Кралицького на сторінках галицьких видань «Науковий збірник Галицько-руської матиці», «Слово», «Галичанин». Окреслено джерельну вартість цих публікацій, історичну цінність та важливість для формування спільної історичної пам'яті. Звернуто увагу на тези А. Кралицького про етнічну спорідненість закарпатських українців з українцями по той бік Карпат. В студії також використано епістолярну спадщину А. Кралицького до Я. Головацького та Б. Дідицького, що були редакторами видань, де публікувався закарпатський вчений.

Висновки. На основі опрацьованих матеріалів, дійшли до висновків, що публіцистика А. Кралицького на сторінках галицьких видань не тільки важливе джерело для розуміння його творчої спадщини, а й важливий сегмент для детальнішого висвітлення становища українців в добу національного відродження та культурної співпраці між елітою українського суспільства тієї доби.

Ключові слова: стаття, часопис, преса, ідентичність, історична пам'ять, етнографія, наукові контакти

Стаття надійшла / Article arrived: 04.06.2024

Схвалено до друку / Accepted: 23.08.2024

Вступ.

В історії Закарпаття доби національного відродження було кілька знакових постатей, яких історична наука «охрестила» «будителями». Вони своєю клопіткою працею активізували культурне і національне життя закарпатських українців, що в літературі тих часів іменувалися угорськими русинами. Попри тривалий науковий інтерес до дослідження життєпису та історичної ролі цих сподвижників, вивчення їх спадщини і надалі залишається актуальним. До цієї когорти відомих особистостей Закарпаття безумовно належав і Анатолій Федорович Кралицький (1835-1894) – закарпатський письменник, історик, етнограф, ігумен Мукачівського василіанського монастиря. В наш час він відомий не лише як духовна особа, а й як талановитий літератор, прискіпливий історик, етнограф та активний суспільно-культурний діяч, який в умовах посилення мадяризації на Закарпатті, не полишав надій на національне пробудження свого народу, популяризував історію і всіляко сприяв культурному і духовному розвитку краю. Важливою складовою цієї настанови вченого стала його співпраця із галицькою інтелігенцією, що вилілася в приватне листування, організацію книгообміну та публікацію власних досліджень в львівських періодичних виданнях.

Метою даного дослідження є вивчення публіцистики А. Кралицького на сторінках галицької періодики, та на її основі визначення ролі закарпатського вченого у встановленні особистих культурних контактів між українцями в Австрійській імперії. При підготовці публікації було використано кілька класичних **методів дослідження**. Серед них, в першу чергу застосовано метод історичної біографістики, який є необхідним при вивченні історичних особистостей. В статті також застосовано методи критичного аналізу джерел, зокрема, при аналізі епістолярної та публіцистичної спадщини А. Кралицького. Вагому роль при дослідженні також відіграли історико-порівняльний та історико-генетичний методи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Постать закарпатського вченого для історичної науки не нова. Дослідники раз за разом звертаються до вивчення біографії А. Кралицького, його літературного спадку, епістолярної спадщини, в меншій мірі публіцистики. Однією з перших історичних розвідок про вченого, в ракурсі його співпраці з галичанами, була праця львівського філолога, голови НТШ К. Студинського, який вивчаючи епістолярну спадщину Я. Головацького, вперше публікує листи А. Кралицького, надіслані до Львова (Студинський, 1905). Із закарпатського боку першим звернув увагу на роль А. Кралицького для культурної співпраці о. Гліб Кинах, який у своїй публікації розмістив кореспонденцію

між мукачівським ігуменом і галицьким вченим Б. Дідицьким (Кинах, 1923).

В радянський час постать А. Кралицького майже не вивчалась, що було цілком зрозумілим в умовах протидії влади до греко-католицької церкви. Проте дослідження не припинялися в діаспорі. До найбільш значних досягнень цього періоду є оцінка постаті А. Кралицького діаспорним дослідником М. Вавриком (Ваврик, 1958). На Закарпатті ж в радянську добу побачило світ дослідження В. Микитася, який звернув увагу на літературний хист А. Кралицького (Микитася, 1971).

В часи незалежності вивчення досягнень мукачівського ігумена активізувалось. Вагому роботу в цьому напрямку зроблено закарпатськими істориками. До найбільш значних публікацій, використаних в дослідженні, слід віднести наукові доробки Д. Данилюка (1999) та В. Кічери (2011), які у своїй дослідженнях репрезентували А. Кралицького в першу чергу як історика. Публікації енциклопедичного характеру В. Падяка (Падяк, & Ільченко, 1994), В. Пагірі (2004), та С. Федаки (2013), містили комплексну характеристику постаті А. Кралицького як культурно-освітнього діяча. О. Мазурок дав характеристику епістолярній спадщині А. Кралицького і Я. Головацького (Мазурок, 1999). Досліджували постать А. Кралицького і закордоном, зокрема в публікації використано праці уродженки Ужгорода, мовознавиці Йолани Голенди (1984), яка опублікувала вибрані твори А. Кралицького та словацької мовознавиці Любиці Баботи, що вивчала літературну спадщину закарпатського вченого (Бабота, 1994).

До новіших історіографічних робіт відносимо праці І. Сенька (2012) та М. Михайлець (2019). До найновіших досліджень спадщини А. Кралицького належать роботи львівського історика В. Мороза, який провів аналіз релігійної та національної ідентичності мукачівського ігумена (Мороз, 2018), та вивчав його літературну книжкову спадщину (Мороз, 2022). Історик також став упорядником найновішого видання творів А. Кралицького, яке недавно побачило світ під назвою «Ми діти преславної України» (Мороз, 2023). В згаданих історичних працях аналізується творча, епістолярна та публіцистична спадщина А. Кралицького.

Результати дослідження.

Доба національного відродження на Закарпатті мала свою специфіку. Важке соціально-економічне становище населення, століття мадяризації та культурний занепад витворили складне середовище для національного пробудження. Імпульси відродження, які дала Весна народів під тиском мадяризації і москвофільства швидко ослабли. Лише незначна когорта місцевої інтелігенції не полишала спроб піднесення культурного і освітнього рівня народу і намагалася працювати на ниві просвіти.

Значною мірою процес національного відродження на Закарпатті, та й навіть культурний прогрес залежав від налагодження співпраці з сусідньою галицькою інтелігенцією. Хоча обидва історичні регіони територіально входили до імперії Габсбургів, умови для культурного розвитку відрізнялися. На Галичині, попри протидію полонофільству, вдалося більш ефективно акумулювати національні сили після подій Весни народів, що вилитося в заснування культурно-освітніх установ, періодичних видань, тощо. На Закарпатті ж, через сильну мадяризацію, культурний прогрес був менш очевидним. Тож ефективна робота місцевих вчених напряму залежала від співпраці і допомоги колег по той бік Карпат.

Серед когорти закарпатських вчених, відомих своїми науковими контактами з галичанами, важливу роль в налагодженні цієї співпраці відіграв ігумен Мукачівського василіанського монастиря, історик та етнограф А. Кралицький. Вчений був особисто знайомий і підтримував тісні приватні контакти з галицьким етнографом, філологом Я. Головацьким, літератором Б. Дідицьким, громадівцем М. Драгомановим та ін. Свідченням тісної співпраці А. Кралицького з багатьма вченими стала його епістолярна спадщина, значна частина якої є наразі розшукана і опрацьована. Так відомо, що А. Кралицький листувався з І. Срезневським, М. Раєвським, Н. Поповим, М. Страховим, К. Сушкевичем, В. Дашковим, О. Мончаловським, Я. Головацьким, Б. Дідицьким та іншими. В деяких працях знаходимо твердження, що А. Кралицький листувався з І. Франком, але ці дані не підтвержені. Сам І. Франко наголошував, що контактував з А. Кралицьким лише через їх спільних знайомих у Львові. Так, у листі до М. Драгоманова від 19 березня 1891 р. письменник згадував, що А. Кралицький за посередництвом інших осіб, з якими листувався, дав згоду на публікацію власних етнографічних записів під своїм прізвищем у журналі «Житте і слово», часопису, який редагував І. Франко (1986, с. 470).

Налагодження співпраці закарпатського вченого з галичанами відбулося на початку 60-х років XIX ст. Значну роль в цьому відіграв відомий закарпатський «будитель» О. Духнович, який на той час мав сталі наукові контакти з кількома галицькими вченими. За протекції О. Духновича, А. Кралицький налагодив співпрацю з відомим тогочасним діячем, фактичним лідером суспільної думки, Я. Головацьким, вже за посередництва якого згодом розширив коло своїх наукових контактів. Особисто А. Кралицький і Я. Головацький познайомились в липні 1864 року, коли Анатолій Федорович поїхав до Львова на установчі збори Товариства Галицько-руської матиці, які відбулися 7-9 липня, 1864 року. Але заочно вони вже на той час знайомі, про що свідчить особисте запрошення до Львова для А. Кралицького. Так, з ініціативи Я. Головацького на ці збори

було запрошено ряд представників закарпатської інтелігенції, серед яких присутній і мукачівський ігумен.

Зміст співпраці А. Кралицького з галичанами полягав в кількох аспектах. По-перше вчений активно збирав джерельний матеріал для досліджень своїх колег. По-друге, за посередництва А. Кралицького було організовано вагомий пласт книгообміну, адже значна частина духовної літератури для потреб місцевої єпархії замовлялася і видавалася у Львові. Проте, окрім релігійних книжок, за запитом вченого на Закарпаття відправлялися закуплені у Львові різноманітні видання, від періодики до творів І. Котляревського, М. Лисенка, Костомарова, тощо (Мороз, 2022, с. 163). До того ж А. Кралицький активно публікував власні дослідження на сторінках галицької періодики, які не тільки ознайомили читачів із історією та культурою краю, а й сприяли національному відродженню, розумінню приналежності до спільного історичного кореня. За свідченням сучасних дослідників, А. Кралицький був автором більше сотні публікацій. Проте детальніше вивчення публіцистичної спадщини вченого ускладнено тим, що лише частина статей побачила світ під прізвищем автора. Дуже часто вчений користувався псевдонімами, яких у нього, як зазначає дослідник В. Мороз, могло бути близько 25 (Мороз, 2022, с. 27). До того ж ряд публікацій виходили взагалі без підпису, і лише пізніше були ідентифіковані авторством А. Кралицького.

Значний пласт публіцистики А. Кралицького побачив світ саме в Галичині. Матеріали вченого публікувалися в кількох галицьких виданнях. Серед них такі львівські часописи як «Вістник "Народнаго Дома"», «Науковий збірник, издаваемый литературным обществом Галицко-русской Матицы» «Временник Института Ставропигійского с Месяцесловомъ», «Галичанин», «Новый Галичанинъ», «Слово», тощо. Особливо плідною була співпраця вченого з «Науковим збірником издаваемим литературным обществом Галицко-русской матиці». Більше того, в списках передплатників на збірник А. Кралицький згадується як член даного товариства. Галицько-руська матиця – товариство, засноване у Львові в 1848 році, під час Весни народів, для активізації культурно-просвітницької діяльності. Товариство мало значну культурно-освітню функцію, однак на початку 60-х років остаточно набуло русофільського нахилу. Чільними співробітниками товариства були Я. Головацький та Б. Дідицький. Саме за їх посередництва до співпраці з товариством залучено і А. Кралицького. Співпраця з цим товариством згодом дасть привід історикам зараховувати А. Кралицького до закарпатських москвофілів, однак його національна і релігійна ідентичність мала свою специфіку (детальніше дивись (Мороз, 2018)).

Про тісну співпрацю А. Кралицького з Галицько-руською матицею свідчило також повідомлення, вміщене в першому випуску збірника за 1866 рік. Так, у замітці «Розчисленіє касси Галицько-руської матиці» серед інших членів товариства згадується і А. Кралицький. Між інформацією про вклади засновників товариства, містилось повідомлення, що А. Кралицький, як один із членів товариства, вклав 5 рублів.

Галицько-руська матиця переважно займалася видавництвом книжок, організацією читалень, тобто культурно-просвітньою роботою. «Науковий збірник» – головний друкований орган товариства, який виходив у Львові протягом 1865-1870 років. В ньому публікувалося багато джерельних матеріалів, в основному етнографічних, в тому числі і про Закарпаття. З посеред закарпатської інтелігенції найбільш активним дописувачем до «Наукового збірника» був саме А. Кралицький. Його матеріали для даного видання дуже віталися серед редакторів. Свідченням цьому є, наприклад, лист від товариства Галицько-руської Матиці, адресований А. Кралицькому 10 липня 1865 року. В ньому зазначалося: *«Відділ Общества галицько-руської Матиці вирішив на засіданні своїм 23/5 юнія текущего года, щоби Вашему преподобию поблагодарити за прислани Вами статті, які напечатані в Науковому Сборнику. Исполняем тую приятную должность и объявляем сим от имени общества усерднейшее благодарение за подяты вами литературні труды, просим і в будущее засилати нас такими прекрасними плодами»* (ДАЗО, Ф. 64, арк. 3).

Подяку про надсилання матеріалів до наукового збірника не раз висловлював і Я. Головацький. Так, у листі до А. Кралицького від 13 лютого 1866 року вчений писав, – *«Я очень одолжен Вам за статті присилаемі в Науковий Сборник, вони приносять значеніє нашей временности и дають ей настоящую ценность»* (ДАЗО, Ф. 64, арк. 5). А в наступному листі Я. Головацький зазначав, *«Статті Ваши дають нашому журналу постоянную ценность, сверх того, через Ваши статті відображено участь Угорской Руси в нашей литературній деятельности»* (ДАЗО, Ф. 64, арк. 10).

В першому номері «Наукового збірника Галицько-руської матиці» за 1865 рік, А. Кралицький опублікував статтю «Список монастырив чина святого Василия Великого». Стаття містила велику кількість джерельного матеріалу про діяльність чину святого Василия Великого на Закарпатті, його духовну і просвітню роботу. В даній статті А. Кралицький також згадував про існування давньої, першої на Закарпатті, типографії при Грушівським монастирі, про діяльність якої ще не було відомо до того часу. Так, в кінці до даної публікації була розміщена примітка Я. Головацького: *«Про існування*

той типографії бібліографи не знають нічого. Любопитно було би, когда би автор статті подав якісь близшиі известія о реченой типографії русской (безь сомнений церковно-словенской), или привель хотя заглавія печатаних там книг» (Кралицький, 1865, с. 52).

А. Кралицький не забарився з відповіддю Я. Головацькому і вже в другому випуску збірника опублікував замітку «К примічаніям на статтю «Список монастырей существовавших иногда в Мараморосе», де детальніше розповів про друкарню при Грушівським монастирі, і, як доказ, наводив стародруки, які він там знайшов. В цьому ж випуску збірника А. Кралицький розмістив також свою ґрунтовну етнографічну статтю «Русини Лаборскіи в Угорщині». (Кралицький, 1865). На сторінках «Наукового збірника Галицько-руської матиці» за 1865 рік А. Кралицький опублікував ще дві свої великі етнографічні статті: «Свадебный обряды у Лаборских Русинов» (вип. 3), і «Степовая жизнь на дольных Уграх» (вип. 4). Ці етнографічні дослідження закарпатського вченого не тільки мали високу джерельну вартість. В них А. Кралицький підтверджував етнографічну спільність закарпатських русинів з русинами по той бік Карпат.

Ще більш плідною стала співпраця А. Кралицького з «Науковим збірником» в 1866 році. В 4 випусках збірника за цей рік А. Кралицький вмістив 4 великі статті: «Сербія», «Арсеній Коцак», «О древних евангеліях», та велику етнографічну працю «Северо-восточная Угорщина (топографическо-географическое описание)» (Кралицький, 1866). Остання стаття публікувалася у кількох випусках і містила детальні відомості про етнографію і географію всіх комітатів тодішньої Угорської Русі. Ця публікація мала велику джерельну і історичну вартість та важливе значення для ознайомлення галичан з етнографією і культурою Закарпаття.

Про важливість публіцистики А. Кралицького у своїх листах згадував і відомий галицький літератор Б. Дідицький. Так, в одному з перших листів до А. Кралицького від 3 липня 1860 року, вчений дякує А. Кралицькому за надіслану літературу і називає останнього найкращим представником закарпатської інтелігенції. Зокрема, Б. Дідицький писав: *«...ценного письма вижу, что владеете пером, як рідко хто з под-карпатской братіи. Ваш слог легко читается и галицькою публікою... Ви один з тих благонамеренних мужей-русинов, до котрих по делу к Руси относимся, можно смело и без многоголованія говорити»* (ДАЗО, Ф. 64, арк 1-2).

За посередництва Б. Дідицького, А. Кралицький долучається до публікації матеріалів і в інших галицьких виданнях, редактором яких той був. Так, в листі від 24 травня 1862 року Б. Дідицький повідомляє А. Кралицького про заснування у Львові газети

«Галичанин» і закликає його до участі в публікуванні матеріалів як «лучшего писателя Угорской Руси». З цього приводу Б. Дідицький пише: «Сего лета начинаем здавати новий сборникъ "Галичанинъ"... Надеемся, що і Ваше Преподобіе станете нашим сотрудником, да изволите скрепляти нас повестями и новелами, до котрих Ви отличний талант ще в "Альбуме" відкрили..." "Галичанинъ" буде средоточеніем самих лучших писателей Галицкой и Угорской Руси» (Кинах, 1923, с. 117).

Закарпатський вчений відгукнувся на пропозицію, і вже в наступному великому листі від 12 листопада 1862 року Б. Дідицький повідомляє, що отримав від А. Кралицького дві повісті для «Галичанина» і обіцяє їх опублікувати. До того ж галицький вчений радить Кралицькому продовжувати роботу, зокрема, просить зібрати матеріал про Ф. Корятовича і надіслати йому разом з портретом, який можна б опублікувати окремим виданням.

Надсилає свої матеріали А. Кралицький і для публікації в львівському часописі «Слово», головним редактором якого був згадуваний Б. Дідицький. «Слово» – політична газета галицьких русофілів, яка виходила у Львові з 1861 по 1886 рік. Часопис виходив 2 рази на тиждень – в середу і суботу. Перший номер побачив світ 25 січня 1861 року. Галицьке «Слово» вміщало різні рубрики, але більшу його частину становили дописи з усіх куточків Австрійської імперії. На шпальтах газети публікувалися також матеріали із Закарпаття і про Закарпаття.

Активними дописувачами «Слова» з-посеред закарпатської інтелігенції були О. Духнович, А. Кралицький, Ю. Ігнатів, І. Раковський. Галицький часопис ряснів короткими повідомленнями про наш край, дуже часто анонімною. Друкувалися тут і великі статті галицьких вчених з історії і культури Закарпаття. Так, вже на перший рік видання «Слова» знаходимо на його сторінках матеріали з Закарпаття. В редакцію надсилають свої замітки О. Духнович і А. Кралицький. В своїй публікації А. Кралицький порівнює Ужгород зі Львовом і закликає до культурного пробудження русинів. Зокрема, вчений пише: «Львов, и Ужгород! То два сіони средоточного життя Австрійской Руси... но что же Ужгород? Спять-ли, онь... Пробудися, пробудися преславное гніздо наше, любезний Ужгород!... нам пора добиватися цели нашей, и ми не маемь вождя» (Кралицький, 1861, с. 439).

На сторінках галицького «Слова» А. Кралицький вкотре вказує на національну єдність між українцями не тільки Закарпаття і Галичини, а й Надніпрянщини. «Ми з роду, крові, назви – русини, потомки тих батьків, котрим полюбилися покинути Наддніпрянські степи і переселитись з мадярами на сю сторону Карпатів... Ми сім'я преславної України і незабутнього Запоріжжя», – писав А. Кралицький на сторінках «Слова» за 1862 рік (Кралицький, 1862,

с. 10). Або ж згодом зазначав, що «наша Угорська Русь разом з Галичиною належить до малоруської гілки слов'янського племені» (Кралицький, 1868, с. 2).

Неодноразово закарпатський вчений у своїх публікаціях наголошував на спільному історичному корінні українців, спільній історичній пам'яті. У його матеріалах частими були звернення до сюжету козацтва. До прикладу, на сторінках «Слова» за 1863 рік А. Кралицького у своїй статті «Проїздка до Марамороша» не тільки вказав на етнічну спорідненість галицьких і закарпатських українців, пишучи: «Мараморош по всей Угорской Руси найправнише говоритъ по-руски... смежние съ Галичиною совсемъ не различаются по обычаям, ни выраженіями отъ Галицких собратій» (Кралицький, 1863, с. 309). Вчений також наголосив на спільній історії з надніпрянськими українцями, зауважуючи, що «...увидите человека из Рахова, то воплощенный козак у широких червонных шараварах, – Тиса есть ему вторым Дніпром» (Кралицький, 1863, с. 309).

Просякнута ідеєю спільної історії і відома повість А. Кралицького «Князь Лаборець». Як зазначає закарпатський історик Д. Данилюк, в цьому творі А. Кралицький одним з перших на Закарпатті вжив термін «Україна» і назву Ужгород, замість угорського Унгвар (Данилюк, 1999, с. 179). Вибір тематики повісті, історичних постатей та сюжету підтверджує наявність спільної історичної пам'яті, розвивавати яку було вкрай важливо для національного пробудження. Тож не даремно А. Кралицький писав, «Та так, мене моя! же я от голови до пятъ Русинъ, тамъ зъ далека, з Украины, зъ широкой русской земли, где Днѣпро буйный тече. Ци чула ти даколи про Кіевъ?» (Кралицький, 1863, с. 79).

Львівське «Слово» за 1864 рік містило короткі повідомлення з усіх закутків Закарпаття. Публікувалися тут і статті А. Кралицького, зокрема його матеріали «Михаїл Балудянський» і «Славянская древность». Однак наступного року кількість публікацій із Закарпаття знизилася, про що зауважив і редактор часопису Б. Дідицький. Так у листі, написаному до А. Кралицького 21 лютого 1865 року, Б. Дідицький проаналізував надіслані йому статті вченого і повідомив, що з радістю опублікує їх в «Слові» чи «Галичанині». Та вже в листі від 1 серпня 1865 року написав, що угорські русини досить мало статей надсилають до галицьких видань. Тому Б. Дідицький звернувся до А. Кралицького з проханням поживавити роботу, – «...прошу о якій дописи для нашей газеты, въ которой Русь Угорская редко отзывается» (Кинах, 1923, с. 120). Закарпатський вчений вкотре відгукнувся на прохання і за 1865 рік опублікував на сторінках «Слова» статті «Не ходи Грицю на Вечерниці» і «Свято-Юрський монастир в Ливадії».

Закликав до співпраці А. Кралицького ще один галицький журналіст Осип Мончаловський, редактор газет «Страхопуд» і «Беседа». В листі до А. Кралицького він писав, що залюбки опублікує надіслані до його видань статті, а також характеризував вченого його як кращого представника закарпатської інтелігенції. Зокрема, О. Мончаловський писав: *«Ви, глибокоуважаемий отець Анатолій, один із тих немногих братьєв по ту сторону Карпат, которіє сдедали перві шаги по возрожденію народа Австрии и не смотря на свой преклонный возраст не перестали еще и нині содействовати розвитку мислі і слова»* (ДАЗО, Ф. 64, арк. 1). Дана характеристика ще раз підкреслює роль А. Кралицького в розвитку культурних взаємин між Закарпаттям і Галичиною.

Публікує ряд цікавих матеріалів А. Кралицький і на сторінках нечисленних закарпатських періодичних видань. Проте перешкодою розвитку видавничої справи в краї була сильна мадяризація, що захопила собою і місцеву еліту. Закарпатський вчений вважав мадяризацію одним з головних випробувань на шляху просвітництва. Так у листі до Я. Головацького від 5 липня 1880 року вчений аналізував занепад культурного життя краю, – «У нас тепер кроме тщедушного й мадярського “Карпата” нічого патріотического не издается. Дух упал и все в застоє» (цитата за (Мазурок, 1999, с. 203)). А в листі написаному в листопаді 1881 року після переїзду Я. Головацького у Вільно, А. Кралицький писав: *«У меня наши многие люди семинаристы просят газет, а я не в состоянии им дать. А хотілось би дать, так как я узнал, что при всей их мадяризации в семинариях, у них живет еще русский дух, который би надо поддерживать, давая им что-нибудь путного почитать»* (цитата за (Мазурок, 1999, с. 197)). Ситуація відносно мадяризації на Закарпатті була дійсно складною. Особливо угорський шовінізм посилюється після дуальної угоди 1867 року. Лише кілька закарпатських інтелектуалів протидіятимуть їй, і серед них безумовно мукачівський монах А. Кралицький.

Висновки.

Отже, постать мукачівського ігумена, письменника і етнографа Анатолія Кралицького є цікавою і багатогранною. Він належав до тієї когорти закарпатських культурно-просвітніх діячів, які в умовах мадяризації та культурного занепаду краю, продовжували активно працювати на просвітницькій ниві. Разом з тим А. Кралицький сприяв налагодженню культурної співпраці з галицькими та наддніпрянськими вченими, яка стала важливим чинником національного відродження на Закарпатті. Саме під впливом цих особистих наукових контактів відбувалося становлення національної ідентичності

закарпатського вченого, його світоглядних позицій.

Епістолярна і публіцистична спадщина А. Кралицького дуже багата і її вивчення дозволило історикам краще проаналізувати погляди такої багатогранної особистості. Значну частину публіцистики А. Кралицького становлять його матеріали на сторінках галицьких видань, з якими він співпрацював в основному за посередництва Я. Головацького та Б. Дідицького. Русофільські орієнтації останніх багато в чому визначали зміст поглядів А. Кралицького. Проте, як свідчать публікації вченого, головна мета яку він ставив перед собою, це ознайомити читачів з особливостями історії, культури та етнографії Закарпаття і на цій основі, підкреслити спільну історичну пам'ять, етнічну спорідненість, наголосити і на спільному національному корені українців Закарпаття, Галичини і Наддніпрянщини. І цієї мети закарпатському вченому вдалося досягти.

В публіцистиці А. Кралицького також проглядається певне тяжіння до народовського напрямку, зокрема переконаність вченого в необхідності детального вивчення історії та етнічних традицій простого народу, що мало лягти в основу національного усвідомлення. Хоча, А. Кралицький, як і більшість закарпатської інтелігенції, з деяким застереженням ставився до народовського руху, вбачаючи в ньому ознаки полонофільства. Причиною цього, як зазначав М. Драгоманов, була елементарна необізнаність місцевих еліт з реаліями сусідньої Галичини, а тим паче Наддніпрянської України. Однак, в своїх публікаціях, особливо на історичну тематику, А. Кралицький постійно наголошує на спільній історичній традиції і зараховує закарпатських русинів до багатомільйонного українського етносу по той бік Карпат. Це мало вирішальне значення на шляху кристалізації національної думки в краї.

Публіцистика А. Кралицького на сторінках таких галицьких видань як «Науковий збірник Галицько-руської матиці», «Слово», «Галичанин» є важливим пластом його творчої спадщини. Її вивчення дало змогу окреслити історичні на суспільно-політичні погляди закарпатського вченого. Разом з тим, на основі проаналізованих статей, підкреслено роль А. Кралицького для культурного зближення українців в імперії Габсбургів, яке згодом відіграє ключову роль в процесі національного усвідомлення та становленні української нації. Творчість вченого відіграла вагомую роль в поступі національної ідентичності на Закарпатті. Його співпраця з культурно-освітньою елітою Галичини і Наддніпрянської України не тільки посилювала культурний прогрес, а й стимулювала національну самоідентифікацію місцевого населення як частини багатомільйонного українського етносу по інший бік Карпат.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бабота, Л. (1994). *Закарпатоукраїнська проза другої половини XIX століття*. Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво; Пряшів: Відділ української літератури.
- Ваврик, М. (1958). *ЧСВВ. По василіянських монастирях*. Торонто: Видавництво й друкарня ОО. Василян.
- Голенда, Й. (1984). *Анатолій Кралицький. Вибрані твори*. Пряшів: Словацьке педагогічне товариство в Братиславі, Відділ української літератури в Пряшеві.
- Данилюк, Д. (1999). *Історична наука на Закарпатті (кінець XVIII – перша половина XX ст.)*. Ужгород. *Державний архів Закарпатської області (ДАЗО)*. Лист В. Дашкова до А. Кралицького. Ф. 64. З. 99.
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО)*. Листи редактора газет «Страхопуд» и «Беседа» Осипа Мончаловського и Євменія Сабова А. Кралицькому. Ф. 64. Оп. 3. Спр. 632.
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО)*. Листи Я. Головацького і Сушкевича настоятелю Мукачівського монастиря А. Кралицькому. Ф. 64. 5. 320.
- Державний архів Закарпатської області (ДАЗО)*. Листування письменника Дідицького Богдана з монахом ордену Василіан Кралицьким Антоном. Ф. 64. 2. 1446.
- Кинах, Г. (1923). Матеріали до історії зносин Подкарпатської Русі з Галичиною в XIX віці. *Науковий збірник «Просвіти», Рочник II*, 115-121.
- Кічера, В. (2011). Мукачівський ігумен Анатолій Кралицький (1834-1894) як історик ЧСВВ. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*, 1, 181-186.
- Кралицький, А. (1865). Список монастирей чина Святого Василя Великого. *Науковий збірник видавельного літературного товариства Галицько-руської матиці*, 1-4, 50-52.
- Кралицький, А. (1860, 1866). Листи до Головацького. *Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки НАН України ім. В. Стефаника*, 36, 10, Справа 205.
- Кралицький, А. (1861). Изъ Саболчанского комитета (въ Угріи). *Слово*, 89, 439-440.
- Кралицький, А. (1862). Изъ Угорской Руси. *Слово*, 10.1.(22.1), 10.
- Кралицький, А. (1863). Князь Лаборець. Историческая повесть изъ IX века. *Галичанинъ*, 1(3-4), 76-79.
- Кралицький, А. (1863). Поездка до Марамороша. *Слово*, 78, 309.
- Кралицький, А. (1865). Русины Лаборские въ Угорщине. *Науковий збірник видавельного літературного товариства Галицько-руської матиці*, 1-4, 103-111.
- Кралицький, А. (1866). Северо-восточная Угорщина (топографическо-географическое описание). *Науковий збірник видавельного літературного товариства Галицько-руської матиці*, 1-4, 151-152; 299-318.
- Кралицький, А. (1867). Угорскіи Шокацы. *Галичанин*, 19, 301-302.
- Кралицький, А. (1868). О малороссиянахъ и козакахъ. *Свѣтъ*, 14, 2.
- Кралицький, А. (1868). Свадебный звичай у Шарішскихъ словаков. *Галичанин*, 18, 283-284.
- Кралицький, А. (2023). *«Ми діти преславної України»: вибрані етнографічні та історичні праці Анатолія Кралицького*. Львів: Український католицький університет.
- Мазурок, О. (1999). Сторінки плідної співпраці (листування Я. Головацького з А. Кралицьким). *Карпатика*, 6, 195-203.
- Микитась, В. (1971). *Галузка могутнього дерева: літературний нарис*. Ужгород: Карпати.
- Михайлець, М. (2019). Духовно-виховні моменти у художній творчості о. Анатолія Кралицького. *Екзиль*, 2-3, 33-34.
- Мороз, В. (2020). Історія чернецтва у спадщині о. Анатолія Кралицького, ЧСВВ. *Науковий вісник УжНУ. Серія Історія*, 1, 20-29.
- Мороз, В. (2022). З історії бібліотеки о. Анатолія Кралицького, ЧСВВ: видання з підписами мукачівського ігумена в Науковій бібліотеці УжНУ та ЗОКМ. *Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Інформаційне, інтелектуальне та духовне життя суспільства крізь призму біографічних досліджень діячів бібліотечної, книжкової та видавничої справи»* (Ужгород, 15-16 листопада 2022 р.), (с. 158-166).
- Мороз, В. (2022). Мукачівський ігумен-василіянин, історик і публіцист Анатолій Кралицький (1835-1894) - невідомий популяризатор спадщини Миколи Костомарова. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*, 34, 26-33.
- Мороз, В. (2018). Чернець та його доба: національна та релігійна ідентичність у спадщині о. Анатолія Кралицького, ЧСВВ (1835-1894). *Етнічна історія народів Європи*, 56, 37-53.
- Пагіря, В. (2004). Михайло Драгоманов і Анатолій Кралицький. *Благовісник*, 6(145), 6.
- Падяк, В., & Ільченко, Л. (1994). *о. Анатолій Кралицький: бібліографічний покажчик*. Ужгород.
- Сенько, І. (2012). *Патріот і гуманіст Анатолій Кралицький*. Від часів Лаборця до сьогодні (с. 168-173).
- Студинський, К. (1905). Кореспонденція Я. Головацького в літах 1850-1862. *Збірник філологічної секції НТШ*. (Том 8-9).
- Тіхий, Фр. (1996). *Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі*. Ужгород: Ваг «Патент».
- Федака, С. (2013). *Кралицький Анатолій Федорович: (12.02.1835-11.02.1894)*. Ужгород: роки і люди (с. 122-123).
- Франко, І. (1986). *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*. (Том 49: листи 1886-1894). Київ.

REFERENCES

- Babota, L. (1994). *Transcarpathian Ukrainian prose of the second half of the 19th century*. Bratislava: Slovak Pedagogical Publishing House; Prešov: Department of Ukrainian Literature.
- Danylyuk, D. (1999). *Historical science in Transcarpathia (late 18th - first half of 20th centuries)*. Uzhgorod.
- Fedaka, S. (2013). Anatoly Fedorovych Kralytsky: (12.02.1835-11.02.1894). In *Uzhgorod: years and people* (pp. 122-123).
- Franko, I. (1986). *Collected works in fifty volumes*. (Volume 49: letters 1886-1894). Kyiv.
- Golenda, J. (1984). *Anatoliy Kralytskyi. Selected works*. Prešov: Slovak Pedagogical Society in Bratislava, Department of Ukrainian Literature in Prešov.
- Kichera, V. (2011). Mukachevo Abbot Anatoliy Kralytsky (1834-1894) as a historian of the OSBM. *History of religions in Ukraine: scientific yearbook*, 1, 181-186.
- Kinakh, G. (1923). Materials for the history of relations between Subcarpathian Rus' and Galicia in the 19th century. *Scientific collection "Prosvita"*, Yearbook II, 115-121.
- Kralytsky, A. (1860, 1866). Letters to Golovatsky. *Manuscript Department of the Lviv Scientific Library of the National Academy of Sciences of Ukraine named after V. Stefanyk*, 36, 10, Spr. 205.
- Kralytsky, A. (1861). From the Sabolcha County (in Hungary). *Slovo*, 89, 439-440.
- Kralytsky, A. (1862). From Hungarian Russia. *Slovo*, 10.I. (22.I), 10.
- Kralytsky, A. (1865). List of monasteries of the order of St. Basil the Great. *Scientific collection published by the literary society of the Galician-Russian motherland*, 1-4, 50-52.
- Kralytsky, A. (1868). About Little Russians and Cossacks. *Svet*, 14, 2.
- Kralytsky, A. (1868). Wedding custom among Sharysh Slovaks. *Galichanin*, 18, 283-284.
- Kralytsky, A. (2023). "We are children of glorious Ukraine": selected ethnographic and historical works of Anatoly Kralytsky. Lviv: Ukrainian Catholic University.
- Kralytskyi, A. (1863). Prince Laborets. A historical story from the 9th century. *Halychanyin*, 1(3-4), 76-79.
- Kralytskyi, A. (1863). Trip to Maramoros. *Slovo*, 78, 309.
- Kralytskyi, A. (1865). Rusyns of Labor in Hungary. *Scientific collection published by the Literary Society of Galicia-Russian Motherland*, 1-4, 103-111.
- Kralytskyi, A. (1866). North-Eastern Hungary (topographical and geographical description). *Scientific collection published by the Literary Society of Galicia-Russian Motherland*, 1-4, 151-152; 299-318.
- Kralytskyi, A. (1867). Ugri Shokatsy. *Galichanin*, 19, 301-302.
- Mazurok, O. (1999). Pages of fruitful cooperation (correspondence between Ya. Holovatsky and A. Kralytsky). *Karpatyka*, 6, 195-203.
- Moroz, V. (2018). The Monk and His Time: National and Religious Identity in the Heritage of Father Anatoly Kralytsky, OSBM (1835-1894). *Ethnic History of the Peoples of Europe*, 56, 37-53.
- Moroz, V. (2020). History of monasticism in the heritage of Fr. Anatoliy Kralytsky, OSBM. *Scientific Bulletin of UzhNU. History Series*, 1, 20-29.
- Moroz, V. (2022). From the history of the library of Fr. Anatoliy Kralytsky, OSBM: an edition with the signatures of the Mukachevo abbot in the Scientific Library of UzhNU and ZOKM. In *Materials of the IV All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference "Information, Intellectual and Spiritual Life of Society through the Prism of Biographical Research of Figures of Library, Book and Publishing"* (Uzhhorod, November 15-16, 2022), (pp. 158-166).
- Moroz, V. (2022). Mukachevo Basilian Abbot, Historian and Publicist Anatoly Kralytsky (1835-1894) - an Unknown Popularizer of the Heritage of Mykola Kostomarov. *Bulletin of the V. N. Karazin Kharkiv National University*, 34, 26-33.
- Mykhaylets, M. (2019). Spiritual and educational moments in the artistic work of Fr. Anatoliy Kralytsky. *Exile*, 2-3, 33-34.
- Mykytas, V. (1971). *Branch of a mighty tree: a literary essay*. Uzhhorod: Karpaty.
- Padyak, V., & Ilchenko, L. (1994). *Fr. Anatoly Kralytsky: Bibliographic Index*. Uzhgorod.
- Pagyrya, V. (2004). Mykhailo Drahomanov and Anatoly Kralytsky. *Blagovisnyk*, 6(145), 6.
- Senko, I. (2012). Patriot and Humanist Anatoly Kralytsky. *From the Time of Laborets to the Present* (pp. 168-173). *State Archives of the Transcarpathian Region (DAZO)*. Correspondence of the writer Didytskyi Bohdan with the monk of the Basilian Order Kralytskyi Anton. F. 64. 2. 1446.
- State Archives of the Transcarpathian Region (DAZO)*. Letter from V. Dashkov to A. Kralytskyi. F. 64. 3. 99.
- State Archives of the Transcarpathian Region (DAZO)*. Letters of the editor of the newspapers "Strakhopud" and "Beseda" Osip Monchalovsky and Evmenii Sabov to A. Kralytsky. F. 64. Op. 3. Spr. 632.
- State Archives of the Transcarpathian Region (DAZO)*. Letters of Ya. Holovatsky and Sushkevych to the abbot of the Mukachevo Monastery A. Kralytsky. F. 64. 5. 320.
- Studinsky, K. (1905). Correspondence of Ya. Holovatsky in the Years 1850-1862. *Collection of the Philological Section of the National School of the Ukrainian SSR*. (Volume 8-9).
- Tykyh, Fr. (1996). *Development of the Modern Literary Language in Subcarpathian Rus*. Uzhgorod: Vat "Patent".
- Vavryk, M. (1958). *OSBM. On Basilian monasteries*. Toronto: Publishing house and printing house of OO. Basilian.